

FEESTDAGEN

EEN HOORCOLLEGE OVER DE
GESCHIEDENIS EN BETEKENIS
VAN CHRISTELIJKE FEESTDAGEN

Door Marius van Leeuwen

Home Academy Publishers geeft hoorcolleges en lezingen uit op audio-cd. Interessante onderwerpen, van geschiedenis tot natuurwetenschappen, voorgedragen door de meest boeiende sprekers. Zo kunt u kennis opdoen in de auto, in de trein, op de fiets of thuis op de bank.

Kijk verder op **www.home-academy.nl**

Uitgave: Home Academy Publishers
President Kennedylaan 19
2517 JK Den Haag
Postbus 17111
2502 CC Den Haag
Tel: 070 - 3607613
Fax: 070 - 3455199
E: info@home-academy.nl

Deze uitgave is tot stand gekomen i.s.m. Studium Generale Leiden

Opname: Sandro Ligtenberg (Leiden, 11 oktober 2005)
Stem inleiding: W.J.C.M. van Nispen tot Sevenaer
Muziek: Cok Verweij
Mastering: Frits de Bruijn
Vormgeving: ruth.bos@wxs.nl
Productie en vermenigvuldiging: MediaMotion B.V.

© Copyright 2005 Home Academy Publishers, Den Haag
ISBN 90 8530 019 3
NUR 77

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, uitgeleend, verhuurd, uitgezonden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door (foto)kopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaand schriftelijk toestemming van de uitgever.

2

2

PINKSTEREN (vijftig dagen na Pasen)

De daarop volgende zondag wordt veelal gevierd als zondag Trinitatis (zondag van de Drie-eenheid). Van hieraf tot aan de volgende adventstijd volgt een lange periode 'door het jaar heen'. De zondagen worden verschillend benoemd. Soms telt men vanaf Pinksteren (de 1ste tot en met - in sommige jaren - de 28ste 'zondag na Pinksteren'). Soms telt men deze zondagen vanaf Trinitatis (bijvoorbeeld bij de cantates van J.S. Bach).

15

15

Marius van Leeuwen

Prof. dr. Th. M. van Leeuwen (1947) is sinds 1993 remonstrants kerkelijk hoogleraar bij de faculteit Godgeleerdheid van de Universiteit Leiden. Hij schreef o.a. *Van horen zeggen; Geschiedenis en uitleg van de bijbel* en *Van Feest naar Feest* over de christelijke feestdagen. Bij Home Academy verscheen eerder van Marius van Leeuwen het hoorcollege over de geschiedenis en uitleg van de bijbel.

Studium Generale Leiden

Studium Generale Leiden organiseert lezingen voor studenten en andere belangstellenden van binnen en buiten de universiteit die over de grenzen van hun vakgebied heen willen kijken.

Voor meer informatie, kijk op:

<http://www.studiumgenerale.leidenuniv.nl>

4

4

De christelijke feestkalender

TWEE GROTE CYCLY

DE KERSTKRING

- Vier zondagen van advent (vanaf eind november, begin december)
- 25 december: kerstfeest, de geboorte van Jezus
- 1 januari (Nieuwjaar, het 'octaaf van Kerst'): De naamgeving en besnijdenis van Jezus
- 6 januari: Epifanie, de 'verschijning van Christus' (ook 'Driekoningen' genoemd)
- De 'zondagen van Epifanie' (Jezus' doop; Kana: het eerste wonder)
- 2 februari: De presentatie van Christus in de tempel (o.a. gevierd in oosters-orthodoxe en rooms- katholieke kring; vroeger: 'Maria Lichtmis')

13

13

Hoofdstuk 2: Feest en identiteit

Mensen kennen de tijd ook als geschiedenis, als voortgang van verleden naar toekomst ('lineair'). Over het verleden vertellen zij verhalen. Die verhalen bepalen mede wie ze zijn, hun identiteit. De verhalen over sommige gebeurtenissen zijn zo bepalend voor een volk of godsdienstige groep, dat men ze geregeld ophaalt. Zo ontstonden rond die gebeurtenissen - de stichting van de staat, de geboorte van de godsdienststichter etc. - herdenkingsdagen en feesten. Met het vieren ervan bevestigt men dat wat toen, bij die gebeurtenis in het geding was - de onafhankelijkheid, de visie van die godsdienststichter - nog altijd van belang is.

Het joodse Pesachfeest bijvoorbeeld herinnert aan de bevrijding uit de slavernij in Egypte, volgens de verhalen 3200 jaar geleden. Het gaat bij die viering om het besef dat wat toen op het spel stond, vrijheid, ook nu nog een hoog goed is. Pesach vieren versterkt het vertrouwen dat er telkens weer een weg is naar vrijheid. Dat Pesachfeest is geënt op oudere lentefeesten. Elementen daarvan (lam, brood) kregen binnen de historische context van het nieuwe feest een nieuwe duiding. Toen de christenen hun Pasen voor het joodse Pesach in de plaats zetten, is dat proces van herinterpretatie doorgegaan.

Zo kwamen er bovenop de oude, aan de binding met de natuur ont-

Christenen zijn Pinksteren gaan vieren als het geboortefeest van de kerk. Maar aanvankelijk was de vijftigste dag slechts de slotdag van het vijftigdaagse Paasfeest. Een zelfstandig 'feest van de Geest' werd Pinksteren pas rond 400.

Maar over de vraag wat met 'de Geest' bedoeld wordt, verschiden de meningen. In het Oosten beschouwde men haar als de kracht die uitgaat van God; in het Westen sprak men van een Geest die 'uitgaat van de Vader (God) en de Zoon (Christus)'. Volgens de laatste opvatting is het Christus die, na zijn Hemelvaart, op Pinksteren uit de hemel als zijn stand-in de Geest zendt. De eerste opvatting laat meer ruimte voor het idee dat God met Pinksteren een nieuw begin maakt. Zo wordt Pinksteren, losgekoppeld van Pasen, meer een zelfstandig feest, waarop gevierd wordt dat Gods Geest 'waait waarheen hij wil' (Joh. 3:8). Er valt voor die ruime opvatting veel te zeggen. Met Kerst en Pasen heeft de kerk al volop zijn 'Christusfeesten'.

met een feest of ritueel gemarkeerd.

CD II - De drie grote christelijke feesten

Hoofdstuk 4: De kerstcyclus: een kring van dagen rond twee feesten

Met Kerst vieren christenen de geboorte van Jezus, die ook de Messias of Christus wordt genoemd. Dat feest is laat ontstaan. In de vroege kerk was er meer belangstelling voor het slot van het verhaal over Jezus (dat hij stierf en opstond uit de dood) dan voor het begin. De eerste viering van een geboortefeest stamt uit Egypte (rond 300 n. Chr.). Men vierde op 6 januari een feest van 'de verschijning' (Epifanie) van Christus op aarde. In Rome ontstond in de vierde eeuw een geboortefeest op 25 december; men kerstende daartoe een Romeins keizerfeest (dat van de Onoverwinnelijke Zon). Spoedig ging men in West en Oost beide dagen - 25 dec. en 6 jan. - vieren. Het werd één feestperiode met twee brandpunten. Als tijd van voorbereiding daarop ontstond in de zesde eeuw de vierweekse 'adventstijd'. En na Epifanie (6 jan., dat bij ons wel Driekoningen heet en dat nog altijd met name in de kerken in het Oosten met minstens zoveel luister wordt gevierd als 25 dec.) volgen nog enige zondagen waarop het thema van de grootheid ('heerlijkheid') van het pasgeboren kind wordt onderstreept. Heel die cyclus eindigt op

8

8

2 februari, de veertigste dag na Kerst, volgens het bijbelverhaal de dag van de presentatie van Jezus in Jeruzalems tempel (vroeger heette de dag in Rooms-katholieke kring: Maria Lichtmis).

Hoofdstuk 5: Pasen: het feest waar het om draait

Met Pasen vieren christenen dat Jezus, gezien als afgezant of zoon van God, opstond uit de dood. Hij had het spoedig aanbreken van Gods rijk (een wereld volgens Gods bedoelingen) aangekondigd, maar was veroordeeld en gedood. Dat gebeurde rond het joodse Pesach, op vrijdag. Maar drie dagen later, aldus de vier evangeliën, liet God hem uit de dood opstaan - teken dat God aan zijn kant bleef staan.

Sindsdien moeten de eerste volgelingen van Jezus, die joden waren, als ze Pesach vierden hebben teruggedacht aan wat er rond dat feest met Jezus was gebeurd. Gaandeweg kwam de herinnering aan zijn dood en de bevrijding daaruit (opstanding) in de plaats van de Joodse viering van de bevrijding uit slavernij - Pasen schoof voor Pesach.

Rond 350 ging men in Jeruzalem jaarlijks de gebeurtenissen rond Jezus' dood ter plekke naspelen. Zo kregen de 'heilige drie dagen' vorm: Goede Vrijdag (met als opmaat Witte Donderdag), Stille Zater-

9

9

dag, Paasdag. Voorafgaand aan deze hoogtijdagen ontstond een voorbereidingstijd: de veertigdagentijd. En al in de tweede eeuw was het gebruik ontstaan om het grote feest Pasen zélf niet één, maar vijftig dagen te laten duren (net zoals er in het jodendom na Pesach vijftig dagen zijn tot het Wekenfeest). Na Pasen volgt de Paastijd, die traditioneel zijn afsluiting heeft op de vijftigste dag, Pinksteren.

In deze cyclus van haast honderd dagen lijkt in de kerk in het Westen de nadruk meer te liggen op wat aan Pasen voorafging (lijden en dood van Jezus), in het Oosten meer op Pasen zelf ('Christus is opgestaan!').

Hoofdstuk 6: Een goed woordje voor het Pinksterfeest

Pinksteren wordt wel het feest van de 'uitstorting van de heilige Geest' genoemd. Volgens het tweede boek van Lucas, 'Handelingen', was Jezus na zijn opstanding nog veertig dagen bij zijn leerlingen. Toen verliet hij hen (de Hemelvaart, Hand. 1). Na tien dagen, op de vijftigste dag (Pentekostè - Pinksteren), waren de leerlingen bijeen en werd de Geest over hen vaardig. Vol vuur getuigden zij van hun geloof. Alle omstanders werden erdoor gegrepen, welke taal ze ook spraken (Hand. 2).

leende betekenislaag, nieuwe betekenislagen ontleend aan de geschiedenis.

Hoofdstuk 3: Het feest als onderbreking van het leven van alledag

Naast de tijd van de kosmos en die van de geschiedenis is er de alledaagse tijd: het leven gaat voort, dag in, dag uit. Ook dat noopt tot het vieren van feesten. Allereerst zijn feesten contrapunten bij het alledaagse leven, nodig om de monotonie ervan te doorbreken en verveling te voorkomen. De joodse sabbat is wekelijks zo'n feestdag. Hij zet de tredmolen van het gewone leven met zijn plichten en zorgen even stop. Ook de vluchtigheid van de tijd maakt het nodig markeringen aan te brengen. Als alle dagen gelijkvormig zijn, lijken ze ons te ontglippen, schijnbaar steeds sneller; feesten zijn een remedie tegen die gelijkvormigheid. Ze kunnen tenslotte ook een tegenweer zijn tegen het gevoel dat alles vergeefs is. 'Er is een tijd om te planten en een om te rooien, een tijd om te ontvlammen en een om te verkillen...' (bijbelboek Prediker). De tijd als grote gelijkmaker? Bij sommige feesten lijkt het er vooral om te gaan de positieve kanten van het leven uit te vergroten en aldus het vertrouwen te versterken dat het leven, ondanks alles, goede mogelijkheden heeft.

Kort wordt nog ingegaan op de tijd als leeftijd tussen geboorte en dood. Ook markante momenten op die route worden in alle culturen

Literatuur

Marius van Leeuwen, *Van feest naar feest. Over de christelijke feesten - hun geschiedenis en betekenis*. Uitg. Balans (Amsterdam) 2004.

K.-H. Bieritz, *Het Kerkelijk Jaar. Christelijke feestdagen vroeger en nu*. Amsterdam 1995.

G.H. Cohen Stuart, *Joodse feesten en vasten*. Baarn 2003.

M. Ebner e.a., *Das Fest: Jenseits des Alltags*. Neukirchen-Vluyn 2004.

Bart Lauvrijs, *Een jaar vol feesten. Oorsprong, geschiedenis en gebruiken van de belangrijkste jaarfeesten*. Antwerpen 2004.

P. Post, G. Rouwhorst e.a. (ed.), *Christian Feast and Festival*. Leuven/ Parijs/ Sterling 2001.

Herman Wegman, *Voor de lange duur. Bijdragen over liturgie en spiritualiteit*. Baarn 1999.

Synopsis van het hoorcollege Feestdagen

I - Feesten als markeringen in de tijd

Hoofdstuk 1: Het ritme van de 'Grote Tijd'

Het eerste college omvat een kleine filosofie van het feest. Feesten markeerden al in de oudste culturen opvallende momenten in de tijd (dageraad en nieuwe maan, kortste en langste dag, etc.). De eerste feestkalenders volgden de ritmes die door zon en maan worden bepaald en zich eeuwig herhalen (de cyclische tijd). Veelal meende men door offer of ritueel de orde van de kosmos in stand te moeten houden. De begroeting van de zon bewerkte dat zij opkwam!

In de feestkalenders van het jodendom en christendom zijn sporen van die oude patronen nog te vinden. Het Kerstfeest heeft trekken van een midwinterfeest. Joods Pesach en christelijk Pasen zijn geënt op lentefeesten. Met die binding aan 'natuurlijke' momenten zijn allerlei gebruiken meegekomen. De lichtjes, het groen en het diner, die wij met Kerst associëren, gaan terug op voor-christelijke rituelen, waarmee men, hartje winter, de angst voor het duister bestreed en het vertrouwen versterkte dat de natuur het dorre, onvruchtbare seizoen te boven komt. Die blijvende, oeroude betekenislaag geeft het christelijke feest mede zijn populariteit (waarbij zij opgemerkt dat de winterse associaties natuurlijk alleen op het noordelijk halfrond echt gelden).

DE PAASKRING

- Aswoensdag (tussen 6 februari en 9 maart) begin van de veertig dagentijd (voorbereidingstijd voor Pasen)

- Zes zondagen van de veertigdagentijd (in protestantse kerken in plaats hiervan soms: zeven 'lijdenszondagen')

- De zesde zondag: Palmzondag (intocht van Jezus in Jeruzalem, begin van de Stille Week)

- * Witte Donderdag
- * Goede Vrijdag
- * Stille Zaterdag

- Paasdag (op de zondag na de eerste volle maan van de lente, tussen 22 maart en 25 april)

- Vijf zondagen van de Paastijd, te beginnen met:

- 'Beloken Pasen' (achtste dag na Pasen, 'het octaaf')

- Hemelvaartsdag, de veertigste dag vanaf Pasen

- Zesde zondag na Pasen

Feestdagen

Een hoorcollege over de geschiedenis en betekenis van christelijke feesten
Door Marius van Leeuwen

Inhoudsopgave

CD I - Feesten als markeringen in de tijd

Hoofdstuk 1: Het ritme van de 'Grote Tijd' □ □ □	5
Hoofdstuk 2: Feest en identiteit □ □ □ □	6
Hoofdstuk 3: Het feest als onderbreking van het leven □ □ □ □	7

CD II - De drie grote christelijke feesten

Hoofdstuk 4: De kerstcyclus: een kring van dagen rond □ □ □ □	8
Hoofdstuk 5: Pasen: het feest waar het om draait □ □ □ □	9
Hoofdstuk 6: Een goed woordje voor het pinksterfeest □ □ □ □	10

Literatuur □ □ □ □ □ □ □ □	11 □
De christelijke feestkalender □ □ □ □ □ □ □ □	12